

Vīlakas ezera sala

«Kur debess mala, tur kāda sala»

#SIF_MAF2023

Vīlakas ezers ir ledāju izcelsmes caurteces ezers Balvu novadā Vīlakas pilsētas teritorijā. Izveidojies starpmorēnu iepakā. Krasti lēzeni, zemi, dibens – dūņains. Ezerā viena sala ar platību 1,8 ha, uz kuras atrodas Vīlakas (Marienhauzenas) pilsdrupas. Ietek Meirupīte (ziemeļu galā) un septiņi grāvji. Iztek Vēžupīte (Vēžupīte) uz Kouru. Dienvidu un rietumu krastā atrodas Vīlakas pilsēta, austrumu krastā – Ezermalas, bet ziemeļu krastā Meirovas ciems.

Dodamies vispirms uz Vīlakas muzeju, lai salu iepazītu no vēsturiskā viedokļa ekspozīcijā «Vīlakas vēsture laikmeta griežos». Vīlakas muzeja vadītāja Rita Gruševa: «Latgalē otras tādas salas kā Vīlakas ezera sala nav. Vīlakas iedzīvotāji lepojas ar to, ka mums ir Vīlakas ezers un sala ezerā. 13. gs., ienākot vācu krustnešiem, uz salas tika uzbūvēta pils – Marienhauzena jeb Marijas māja. Tieši no šī brīža, ap 1293. g. Vīlaka parādās rakstiskajos avotos. Šogad Vīlakai nosvinējam 730. Pēc vēsturiskajiem dokumentiem tobrīd uz salas ir bijis cisterciešu mūku klosteris. Pils vajadzībām bija celtas noliktavas un saimniecības ēkas. No seniem laikiem, protams, no salas uz ezera krastu ir bijis koka tilts, bet tiltu – tāpat kā pili – 18. gs. sākumā Pēterā I laikā, notiekot cīņām, nopostīja. 2020. g. oktobrī pār ezeru uz salu atklāts pontonu tilts, un ir viegli tikt līdz salai.

Ar salu saistās dažādi mīti, teikas un leģendas. Protams, vispopulārākā ir teika par Mākoņkalna ķēniņu, kuram ir bijušas trīs meitas, un katrai no meitām viņš ir uzdāvinājis pa pili – Marijai Marienhauzenas, Lūcijai Ludzas un Rozālijai Rēzeknes pili. Ja mēs paskatāmies 14.–16. gs. karti, tad var redzēt, ka lielākā daļa Latvijas ir bijusi Livonijas ordeņa pakļautībā, bet stūrītis apkārt Vīlakai, Gulbenei, Lubānai – te pils ir bijušas Rīgas arhibīskapijas pakļautībā, kur galva bija arhibīskaps. Vīlakas pils 16. gs. bija nozīmīgs bīskapa sēdekļis Polijas seimā. Ap 1560. gadu, kad Latgale bija Polijas Inflantijas sastāvā, te ieradās poļu-lietuviešu garnizons, te, pili, dzīvoja karavīri. Arī šī pils ir celta aizsardzībai kā vienmēr visos laikos, pildot nesaņģraujošo funkciju. Mēs vienmēr esam atradušies pierobežā, pie Vīlakas beidzās Livonija, te bija robeža, aiz kuras sākās Maskavijas teritorija. Pili bija trīs apāļi, izvirzīti torņi, kuros sēdēja kāds novērotājs un uzmanīja apkārtni. Pēc nostāstiem pati vecākā pils daļa ir bijusi četrstūra formas ar krustveida torni. Visos laikos cilvēkus ir interesējis, kas ir dzīvojis pili. Visvairāk tur mituši, protams, karavīri, kuri sludināja kristīgo ticību, nevis – kā pasakās – prinči un princeses. Dzīvoja arī saimniecības personāls. Ja runā par viduslaikiem un 16. gs., tad pēc vēstures avotiem pili dzīvoja tādu profesiju kā iesalnieks, dzirnavnieks, melderis, kārtnieks, kas ir izzdusi profesija, pavārs, zvejnieks, durvju sargs, atslēgu sargs pārstāvji. Viss, kas nepieciešams ikdienas vajadzībām. Viduslaikos pili dzīvoja un darbojās apmēram 60 cilvēku.

Vietējais mākslinieks Julians Supe savā gleznā ir attēlojis, kā viņš ir redzējis pili 18. gs. beigās. Mākslinieks J. K. Broce arī ir braucis un zīmējis šeit, kā tobrīd ir izskatījušās pilsdrupas. Tikai senajos attēlos redzam, kā tās ir mainījušās. 20. gs. 60. g. vēl bija saglabājusies tāda kā neliela arka, bet šobrīd ir tikai nelieli mūra fragmenti.

18. gs. Vīlakas ezera krastā tika uzcelta Marienhauzenas muiža. Līdz 18. gs. Vīlaka bija arī Vīlakas stārstijas centrs, kuras pārvalde bija izvietota pili. Tur dzīvoja stārsti. Stārstiem par kalpošanu valsts labā deva apsaimniekot šo plašo teritoriju.

19. gs. beigās un 20. gs. sākumā paralēli Marienhauzenas muižai ezera krastā cēla mājas, saimniecības ēkas. Celtniecībai izmantoja akmeņus no Marienhauzenas pils pilsdrupām. Dzimtūšanas laikā zemnieki gāja uz pili un bija spiesti akmeņus vest pāri ezeram laivā vai ziemā ripināt pa ezera biezo ledus kārtu. Daļa saimniecības ēku, kas ir saglabājušās arī mūsdienās, ir celtas no pilsdrupu akmeņiem. Laika zobs un cilvēks saimnieciskās darbības rezultātā ir darījuši savu... Marienhauzenas muižas laikā pilsdrupas kļuva mazākas un mazākas, jo pils nebija citādi izmantojama viņu vajadzībām. Kaut gan muižas laikos

Brontu ciemā meistars Ikerts ražoja arī ķieģeļus. Tur tika izgatavoti ķieģeļi Vīlakas Romas katoļu baznīcas celtniecībai. Uz ķieģeļiem ir gravējums – iniciāļi LL, tā ir muižnieku Lippe-Lipsku firmas zīme. Grāfiene Alina Lippe-Lipska (dz. Rika) nolēma, ka nelielā koka baznīca Marienhauzenai ir par mazu, tāpēc jāuzceļ liela mūra baznīca. Sākotnēji arī pils bija celta no koka, un 16. gs., kad attīstījās uguns ieroči, pili nocietināja.

Apdzīvotība vienmēr ir bijusi apkārt ūdeņiem. Pamazām sāka veidoties miestņš, pēc tam kļūstot par lielāku apdzīvotu vietu, pilsētas tiesības iegūstot tikai pēc kara 1945. g. 8. oktobrī.

Jautāta, vai uz salas ir noritējuši arheoloģiskie izrakumi, R. Gruševa saka, ka «nē, ir bijuši tikai arheoloģiskās izpētes darbi. Pašvaldībai padomā ir pilsdrupu konservācija, lai saglabātu nākamajām paaudzēm to, kas ir palicis pāri no pilsdrupām. Lai nav tā, ka aizej uz salu un tur nav nekā... Uz muzeju ir atnesti atsevišķi priekšmeti, kas atrasti – viduslaiku zobena roktura fragments, 16. gs. lode, kas atrasta netālu no ezera, monēta, bet šādu priekšmetu nav daudz. Arheoloģiskais materiāls muzejā nāk no kapulaukiem tālākos un tuvākos ciemos.

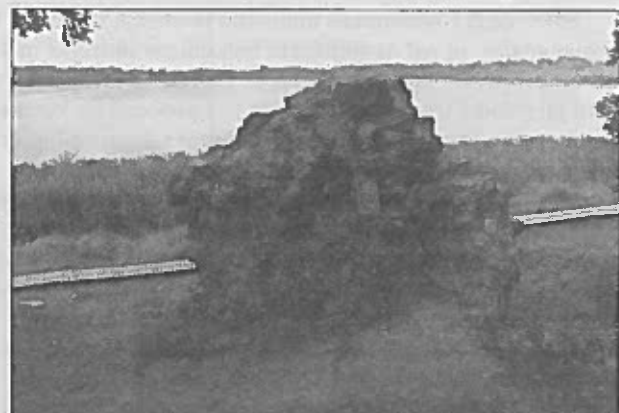
19. gs. b., kad arheoloģija tikai attīstījās, Zigmunds Blogērs ar muižas grāfienes atļauju viņas īpašumā ir veicis arheoloģiskos izrakumus kalnā, kur šobrīd ir Vīlakas luterāņu baznīca. Tur kādreiz ir bijusi viduslaiku kapsēta. Viņš tur atrada lietas, kas raksturīgas seno latgaļu kultūrai. Izrakumu materiāli glabājas Varšavā un citviet Polijā, bet ceļojuma izstādes rezultātā bija skatāmi arī Vīlākā, Rīgā.

Ar salu ir interesanti. Ir tāds mīts, ka uz salas ir atradies senais latgaļu pilskalns. Vienmēr pilskalni tika veidoti vietās, kur drošāk dzīvot, un sala jau sanāk visdrošākā vieta. Vācu krustneši iebrūkot parasti nopostīja iepriekšējo laiku dzīvesvietas. Šis fakts nav pierādīts. Tikai arheoloģisko izrakumu rezultāti varētu sniegt atbildes. Mums ir iecere projektam par pilsdrupu arheoloģisko izpēti, tā ka viss tikai priekšā! Muzejā ir viduslaiku materiāls, bet tas neskar viduslaiku pili. Ja ideja realizētos, būtu iespēja uz zināt daudz ko vairāk par dzīvi viduslaikos Vīlakas pili. Ja atklātos, piemēram, viduslaiku bruģis... Fantastika!

Ir dokumenti, kas apliecina, ka te 16. gs. ir bijis iebrucis arī Ivana Bargā karaspēks. Jaunas meitenes esot slīcinājušās ezerā, jo zinājušas par nežēlību un mocībām, kas viņas sagaida.»

Kad jautāju par salas popularitāti mūsdienās, Rita stāsta, ka «uz salu ved pontonu tilts, kas izveidots vietā, kur sala ir vistuvāk ezera krastam. Pirms tā izveides bija jāveic zemūdens apsekošana, jo vēl 20. gs. 60. g. bija saglabājušies senā tilta pāļu fragmenti. Uz Vīlakas ezera Latvijas pirmās brīvvalsts laikā ziemās notikušas rikšotāju sacensības, kurās piedalījušās vairāk nekā 100 zirgu ekipāžas. Apmeklētāju skaits bija sasniedzis pat 2000. Ezers un sala visos laikos ir izmantoti. Vīlakas novada laikos tika nolemts, ka salai jābūt pieejamai, un projektu vadītāja Santa Šmite, kurai pieder arī tūrisma uzņēmums «Ezer-tūre» (glempinga mājīgas ezera krastā, laivas, katamarāni), strādājot pašvaldībā, ir realizējusi savu ideju – projektu par 144 m garā pontonu tilta izveidi. Pastaigu taka uz Vīlakas ezera arī ir viņas ideja. Viņa ir viena no tām tūrisma pārstāvē, kura attīsta ūdens tūrisma, kuri piedāvā plotu 20 cilvēkiem, cits piedāvā peldošo pirti. Mūsdienās sala atdzīvojas. Prieks, ka sala ir vēsturiska un liecības ir sa-

glabājušās. Sala ir sasniedzama, to var izstaigāt jebkurā diennakts laikā. Sanāk komplekssais piedāvājums, ja vēl izplāno atpūtu un nakšpošanu Vīlakas ezera krastā. Gan vietējie iedzīvotāji, gan tūristi labprāt dodas uz salu.

Uz salas ir arī pils makets, ko realizēja Vīlakas muzejs un mākslinieks Jānis Vaivods. Cilvēks, atnākot uz salu, var redzēt, kā ir bijusi izvietota pils, kā te ir izskatīties senāk.

Uz salas var redzēt aizbīrušu pagrabu vietas. Virszemes daļa nav liela, bet kas ir zem zemes?»

Ar šo domu dodamies uz salu! Vējam šūpojot laipu, nokļūstam vēstures elpā un aplūkojam to, par ko Rita ir stāstījusi, mēģinot saziņēt to, kas ir, bija un būs. ■

Teksts – Ineta Atpile-Jugane
Foto – Arita Atpile-Dona

MAF
Mediju atbalsta fonds

«Projektu finansē Mediju atbalsta fonds no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem. Par projekta «Kur debess mala, tur kāda sala» (Nr.2023.LV/RMA/02) rakstu saturu atbild b-ba «Latgolys entuziastu grupa Bīdīs»